

Васильцiон Иван Иванович,
ад'юнкт кафедри вiйськового права та
правоохоронної дiяльностi iнституту
стратегiчних комунiкацiй Нацiонального
унiверситету оборони Украiни

ДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГОЗМIСТУ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНIВ

Воєнні злочини неодноразово були предметом дослiдження експертiв у галузi мiжнародного та кримiнального права Украiни та iнших країн.

На сьогодні, як ніколи раніше актуальним залишається розгляд такого питання, як розвиток нормативного змісту воєнних злочинів. Мiжнародне гуманiтарне право (далі – МГП) своєю чергою покликане гуманiзувати ведення воєнних дiй та полегшити страждання жертв вiйни. Здавалося гуманiзацiя i вiйна самi по собi речi несумiснi, але все ж-таки на мiжнародному рiвнi всi питання, пов'язанi з процесом ведення вiйни, iх учасниками, потрiбно вкрай суворо регламентувати. При цьому акцент повинен робитися на критерiях людяностi. Цiкаво, що МГП не визначає агресора, його вiдповiдальностi i порядок вiдшкодування шкоди за агресiю. Як агресор, так i жертва агресiї в рiвнiй мiрi повиннi додержуватися МГП [1].

Саме поняття «воєнний злочин» з'явилося лише в 1945 р. у ст. 6 Статуту Мiжнародного вiйськового трибуналу в Нюрнбергзi, де зазначалося, що такими слiд вважати порушення звичаїв i законiв вiйни, що включають вбивства, депортацiю або жорстоке поведiння з цивiльним населенням на окупованих територiях, вбивство заручникiв, вбивство або жорстоке поведiння з вiйськовополоненими, розкрадання приватної або державної власностi, безглузде знищення населених пунктiв, що не зумовлене вiйськовою необхідностю [2, с. 120–121].

Женевськi конвенцiї 1949 року, якi кодифiкували МГП пiсля Другої свiтової вiйни, мiстили перший в iсторiї перелiк воєнних злочинiв, пiд якими розумiли серйознi порушення конвенцiй. Крім того, кожна з чотирьох Женевських конвенцiй 1949 року передбачає свiй перелiк серйозних порушень, якi разом утворюють єдину систему.

До них зараховують наступнi дiяння: умисне вбивство; тортури та нелюдське поведiння, включаючи бiологiчнi експерименти; умисне заподiяння тяжких страждань або тяжких тiлесних ушкоджень; загроза здоров'ю; незаконне знищення та привласнення майна, якщо це не зумовлено вiйськовою необхідностю; примус цивiльних осiб або

військовополонених до служби у збройних силах ворожої країни; незаконна депортація, переміщення цивільних осіб, що перебувають під захистом; відмова у праві на справедливий суд; незаконний арешт цивільних осіб; захоплення заручників [2, с. 121]. Як бачимо перелік дуже широкий і напрочуд актуальний саме зараз, в час російсько-української війни.

Список суттєво доповнює Додатковий протокол I від 08.06.1977 року до Женевських конвенцій 1949 року, що стосуються захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, включивши в число серйозних порушень ще такі: перетворення цивільного населення, окремих цивільних осіб або демілітаризованих і безпечних зон в об'єкти нападу; проведення певних медичних експериментів; невибіркові напади на об'єкти, які, як відомо, спричиняють велику кількість жертв серед цивільного населення; апартеїд; віроломне використання захисних та ідентифікаційних емблем, таких як Червоний Хрест, Червоний Півмісяць тощо; депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території або переміщення окупаючою державою частини її власного цивільного населення на окуповану територію; невинуватна затримка репатріації цивільних осіб або військовополонених; напад на історичні пам'ятники тощо.

Деякі елементи воєнних злочинів передбачені в низці інших документів. Особливо необхідно зупинитися на установчих документах Міжнародної організації кримінального правосуддя, зокрема на Статутах міжнародних і змішаних воєнних та кримінальних трибуналів *ad hoc*, Римському статуті Міжнародного кримінального суду тощо [3].

Право Гааги, основу якого складають прийнята в 1907 році Гаазька конвенція (IV) про закони і звичаї сухопутної війни та Положення про закони та звичаї сухопутної війни, додане до неї. Право Гааги стосується засобів ведення збройного конфлікту (зброя, обладнання) та методів (те, як зброя застосовується, та те, як загалом ведуться збройні дії).

Окрім договорів, МГП також наповнюють звичаєві норми міжнародного права. Це такі норми, що склалися в результаті повторюваної однакової поведінки держав та ставлення до цієї поведінки як до юридично зобов'язувальної. Звичаєві норми неофіційно кодифіковані Міжнародним Комітетом Червоного Хреста у вигляді зводу звичаєвого МГП, що доступний на сайті МКЧХ. Цей звід включає як норми, що традиційно належали до права Женеви, так і ті, що позначалися як право Гааги. Норми звичаєвого МГП є

обов'язковими для виконання усіма державами світу, незалежно від того, чи надавала конкретна держава свою згоду на поширення на її території таких норм.

До права Гааги можна також віднести ряд конвенцій, що забороняють чи обмежують використання окремих видів зброї, як то: Конвенція про хімічну зброю 1993 р., Конвенція про біологічну зброю 1972 р., Конвенція про заборону протипіхотних мін 1997 р., Конвенція про касетні боєприпаси 2008 р., Конвенція про деякі види звичайних озброєнь 1980 р. та 5 протоколів до неї.

МГП складають також іще кілька договорів, найбільш важливими з яких є Додаткові протоколи I та II до Женевських конвенцій від 1977 р., Додатковий протокол III до Женевських конвенцій від 2005 р. та Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 1954 р. [4, 4].

Найважливішою подією, пов'язаною із формуванням джерельної бази міжнародного права щодо встановленням відповідальності за вчинення воєнних злочинів, стало прийняття 17 липня 1998 р. Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський Статут МКС), який набув чинності 1 липня 2002 р. [3].

У Римському Статуті МКС вперше запропоновано трактування поняття «воєнні злочини» (ст. 8), подано їх перелік, визначено межі застосування допустимого права, загальні принципи здійснення національної та міжнародної юрисдикції, а також принципи міжнародного кримінального права. Однак більшу частину положень Римського Статуту присвячено процесуальним і судовим питанням.

До воєнних злочинів відносяться серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 р. Щодо захисту жертв війни та інші серйозні порушення, перелічені у Статуті, вчинені у великих масштабах під час неміжнародних і міжнародних збройних конфліктів. На Римській дипломатичній конференції, присвяченій ухваленню Статуту, обговорювалося, що за останні півстоліття більшість серйозних порушень прав людини відбулося не в ході міжнародних збройних конфліктів, а в окремих державах.

Статут МКС містить сучасні стандарти МГП, які кваліфікують як кримінальні воєнні злочини та серйозні порушення МГП, вчинені під час збройних конфліктів неміжнародного характеру, за винятком внутрішніх заворушень.

Визначення злочинів у Статуті є результатом багаторічної роботи низки делегацій та їхніх експертів. Кожне визначення чітко сформульоване, відображає чинні норми міжнародного права і

відповідає вимогам визначеності в кримінальному праві. Судді Суду повинні суворо тлумачити ці визначення і не повинні використовувати їх за аналогією. Мета Статуту полягає у встановленні об'єктивних міжнародних стандартів, що не залишають місця для довільних рішень. У спірних випадках ці рішення мають тлумачитися на користь обвинуваченого або обвинувачених.

На сьогодні основними джерелами, що регламентують порядок ведення збройного конфлікту, є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, де зазначено норми методів і засобів ведення не тільки міжнародних конфліктів, але й збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Комплексне визначення воєнних злочинів як таких стало можливим і було подано на загал Римським статутом та містить власні «норми воєнних злочинів» у рамках міжнародного кримінального права. Згідно зі статтею 8, перша група воєнних злочинів включає серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року.

Таким чином, становлення МГП стало можливим завдяки міжнародній взаємодії, однією з векторів якої була, є і залишається війна. Воєнні злочини – це міжнародні злочини, скоєні комбатантами та прирівняними до них особами чи проти них цивільною особою під час збройного конфлікту й полягає у масовому та серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи МГП. Воєнні злочини – явище, породжене війною. Своєю чергою для підтримки стабілізації у міжнародній практиці запускаються відповідні механізми реагування.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у пошуках та реалізації нових шляхів та підходів до вивчення нормативного змісту воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016–2017. 145 с.
2. Базов В.П. Воєнні злочини : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 336 с.
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. *Законодавство України*. Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text. (Дата звернення 17.06.2024).

4. Коваль Д.О., Авраменко Р.А. Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі. Київ : ГО Truth Hounds; Одеса : Фенікс, 2019. 36 с.

Капелюха Артемій Вікторович,
аспірант Національної академії Служби
безпеки України

ЩОДО СУЧАСНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ СБ УКРАЇНИ З ІНОЗЕМНИМИ ПАРТНЕРАМИ У ГАЛУЗІ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасних умовах неприкритої агресії РФ проти України, необхідності проведення активних бойових дій з метою визволення захоплених ворогом територій, відновлення та налагодження мирного життя, виникає гостра потреба у відповідній допомозі зарубіжних партнерів. Так, окрім допомоги військової, фінансової, матеріальної також актуальним є навчання та перепідготовка наших фахівців різних спеціальностей в європейських навчальних установах, а також обмін досвідом у боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, корупцією тощо. Особливої цінності сьогодні набуває взаємодія з іноземними правоохоронними органами та спецслужбами безпековими структурами, міжнародними організаціями. Співробітникам Служби безпеки України доводиться працювати у незвичних умовах на деокупованих територіях, районах, де ведуться активні бойові дії. Саме тому для підвищення ефективності та результативності службової діяльності актуальною сьогодні є взаємодія СБ України із зарубіжними партнерами, обмін та вивчення іноземного досвіду, отримання допомоги партнерів.

Міжнародне співробітництво сьогодні здійснюється у різних формах, за різними напрямками, що сприяє підвищенню ефективності роботи Служби в цілому та на окремих її напрямках, зокрема в галузі судово-експертної діяльності.

Правову основу взаємодії СБ України сьогодні становить низка нормативно-правових актів України та відомчих інструкцій, у яких закріплені основні принципи, засади співробітництва, норми, що регламентують організацію і порядок взаємодії, обміну інформацією тощо. В їх числі такі: Конституція України; Закони України «Про Службу безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про судову експертизу», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про міжнародні договори України»; Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року №